

Α' ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Τὰς ἐπιδόσεις ἴσμεν γιγνομένας καὶ τῶν τεχνῶν
καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων οὐ διὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς
καθεσιῶσιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦντας καὶ τολ-
μῶντας ἀεὶ τι κινῶν τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων».

(Ἰσοκρίτους *Εὐαγόρας* 7).

Ἐπορον ὄντως τῇ ἀληθείᾳ διατὶ οἱ μουσικοδιδάσκαλοι ἡμῶν
τὰς καλλιτεχνικωτάτας τῶν μουσικῶν θέσεων τοῦ στιχηρατικοῦ
μέλους κατεδίκασαν ὑπὸ παχυτάτην κόνιν, θέντες ταύτας ἐν τοῖς
πολυελέοις καὶ λοιπαῖς ὅλως ἀχρήστοις ὕμνωδίαις, ἐνῶ αὗται
οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα ψάλλονται, εἰμὴ ἐν ταῖς παννυχίσιν ἢ ἀγρυ-
πνίαις, τελουμέναις ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς Ἱεραῖς Μοναῖς
τοῦ Ἀγιωνύμου Ὁρους Ἀθω· τὰς δὲ τετριμμένας καὶ ἀπλᾶς
καὶ εὐαρίθμους καὶ ἥκιστα καλλιτεχνικὰς θέσεις, ἔθεντο κατὰ
κόρον ἐν τοῖς κυριωτέροις τῆς Ἐκκλησίας ᾠσμασιν, ἅτινα περι-
κοσμοῦσιν ἐνιαυσίως τὸ θεῖον αὐτῆς σκῆνος· ἐξαίρεσιν ποιησά-
μενοι, μόλις ἐν τοῖς ἰδιομέλοις καὶ τισιν ἄλλοις ᾠμασι τῆς Μ.
Τεσσαρακοστῆς, ἃ, δικαίως καὶ διακρίνονται τοῦ συνόλου τῶν
ἐκκλησιαστικῶν μελῶν, τιμὴν περιποιοῦντα πρὸς τὴν ἐκκλησια-
στικὴν ἡμῶν Μουσικὴν καὶ ἐπισπῶντα τὸν θαυμασμὸν τῶν
ἀκροατῶν, οὓς καὶ ἀθρόους προσελκύουσιν εἰς τὰς ἱερὰς ἀκο-
λουθίας τότε. Τοῦτο δὲ ἔπραξαν, ἔχοντες ἴσως ὑπ' ὄψει τὸ ῥάθυ-
μον πάντως, ἵνα μή τι χειρόν εἴπωμεν τῶν ἐκκλησιαζομένων, καὶ
ἐπεχείρισαν, ὅσον οἷόν τε σύντομον νὰ τονίσωσι τὴν ἱερὰν ὕμνω-
δίαν, εἰς τρόπον ὥστε οὐδὲ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου καθ' ἅπασαν τὴν
ἀκολουθίαν τοῦ Ὁρθρου Δοξαστικοῦ ἐφείσαντο, καταστήσαντες
καὶ τοῦτο μονότονον καὶ ὅλως ἄχαρι, καὶ συνεπῶς ἥκιστα ἀρε-
στόν, ὅπως καὶ πάντα τ' ἄλλα στιχηρὰ Ἰδιόμελα.

Ἄλλ' ἐγὼ ἐρωτῶ, ὅσφ δήποτε ἀργῶς καὶ ἂν ψαλῇ τὸ ἐν καὶ

μόνον τοῦτο Ἰδιόμελον, δύναται νὰ ἐπιβραδύνη τὴν ἀπόλυσιν πλέον τῶν πέντε λεπτῶν; Εἶναι τοῦτο πρόφασις δεδικαιολογημένη; οὐχὶ βεβαίως. Δικαίως δὲ πᾶς τις δύναται νὰ προτείνῃ τὸ ἐξῆς δίλημμα· εἶναι αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος θέσεις ἐκκλησιαστικαὶ ἢ οὐ; Ἐὰν ναί, διατί οὐ χρώμεθα ταύταις ἐν τοῖς Δοξαστικοῖς τοῦλάχιστον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ; διότι τὰς ἀγνοοῦμεν; δὲν τὸ πιστεύω! Ἐὰν οὐ, διατί χρώμεθα ταύταις, ἐν τοῖς εἰρημένοις ᾄσμασιν, ἐν οἷς περ καὶ μόνοις, ἅπασαν τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτῶν δεινότητα ἐφιλοτιμήθησαν ἥκιστα ἐπιδεικτικῶς νὰ ἐπιδείξωσιν;

Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, οὐχὶ δι' ἄλλον τινα σπουδαῖον καὶ ἀποχρῶντα λόγον, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐξῆς παραλογισμόν. Ἐπειδὴ ἐν τοῖς Πολυελέοις, Δοξολογίαις καὶ ἄλλοις ἐκτάκτως ψαλλομένοις μαθήμασι, δὲν εἶναι τὰ μέλη συνήθη καὶ τετριμμένα, καὶ ἐπομένως οὐδεμία προκατάληψις ὀρισμένου μέλους κρατεῖ ἡμᾶς δεσμίους, οὕτως, ὥστε καὶ τὰς ὑμνωδίας ταύτας καὶ πρὸ πάντων τοὺς Καλλιφωνικοὺς Εἵρμους νὰ θέλωμεν τετριμμένους, οὐ μόνον οὐδεμίαν δυσαρέσκειαν δεικνύομεν διὰ τὴν μεγάλην ποικιλίαν τῶν μελῶν τούτων, ἀλλ' ἐξεναντίας μεγίστην εὐαρέσκειαν αἰσθάνομεθα, καὶ μετὰ χαρᾶς τρέχομεν, ὅταν ἐκτάκτως πού ποτε πρόκηται νὰ ἐκτελεσθῇ ἐκ τῶν εἰρημένων ὑμνωδιῶν τις, ἣν καὶ ἐκθύμως διὰ τῶν ζωηροτέρων χρωμάτων ἐκθειάζομεν κατόπιν, ἔστω καὶ τὴν ἀληθῶς ἐξωτερικὴν, ἀρκεῖ νὰ ἔχη τὸ κῦρος ἐνὸς τῶν παλαιῶν διδασκάλων, οἷον π. χ. τὸ ἐντεχνον ἐπιλεγόμενον Κράτημα εἰς ἦχον πλάγιον τοῦ δ' Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος, ὅπερ οὐδὲν πλέον οὐδὲν ἔλαττον εἶναι, ἢ τὸ τῶν Ἀσιατικῶν Μακαμίων Κιᾶρι, ὅπερ ἐν τῇ Πανδώρα ἀπαντᾷ τοῦ Θεοδώρου Φωκαέως καὶ πλεῖσθ' ὅσ' ἄλλα. Προκειμένου δὲ περὶ τῶν Ἰδιομέλων καὶ Δοξαστικῶν ἐν γένει τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, ἐθισθέντες ν' ἀκούωμεν ταῦτα, ἐν ὅλῳ συνήθως, τετριμμένῳ καὶ ἥκιστα καλλιτεχνικῷ τρόπῳ, οὐδόλως ἀνεχόμεθα τὸ ὑπὸ πᾶσαν μὲν ἔποψιν καλλιτεχνικώτατον, ἀλλ' ἐν τῇ προκατειλημμένῃ ἡμῶν ἀκοῇ ἀσύνηθες, διατιθέμενοι οὕτως, ὥς ἡθέλε τις διατεθῇ γιγνώσκων καὶ ἐκτελῶν σφαλερῶς καὶ ἐλλειπῶς ὅλῳ ἐν ᾄσμα, ὅπερ ὁμως,

ὅταν συμβῇ νὰ ἀκούσῃ ψαλλόμενον ἔστω καὶ ὑπὸ τοῦ μουσουργήσαντος αὐτό, οὐδόλως ἤθελε διστάσει νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἄσμα ἐκείνο, ὡς ὁ Μήδας ἐχαρακτήρισε τὴν λύραν τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος, προτιμήσας ταύτης τὸν ποιμενικὸν αὐλὸν τοῦ αἰπόλου Πανός, διὸ καὶ κατεδικάσθη νὰ φέρῃ ὧτα ὄνου.

Ταῦτα δὲ πάσχομεν καὶ ἡμεῖς, στάσιμοι ὄντες, διότι νομίζομεν λίαν ἐπισφαλῶς, καὶ ὡς δόγμα πίστεως κηρύττομεν, ὅτι δὲν πρέπει πλέον νὰ τονίσωμεν νέα μέλη, ὥσεί ἐλέγομεν, ὅτι οὐδεὶς πλέον πρέπει νὰ συγγράψῃ. Τοῦτο δὲ δηλοῖ, ὅτι ἡ Μουσικὴ ἡμῶν ἡ ἀνεξάντλητος, ἐξηντλήθη τέλεον πλέον· πολλοῦ γε καὶ δῆ! καὶ πρὸ πάντων ἐν τῷ Στιχηραρικῷ μέλει, ὅπερ τυγχάνει θησαυρὸς ἀνεκμετάλλευτος, ὅπερ μένει πλοῦτος κεκρυμμένος, ὅπερ ἐστὶ δεσμὸς Γόρδιος, ὃν ἔλυσεν μὲν ὁ Θεῖος Ἰάκωβος ὡς ἄλλος Μέγας Ἀλέξανδρος, διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν ἄχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀριστοτεχνικῶν ἐκκλησιαστικῶν θέσεων, ὅστις ὁμως—ἀκουσίως πάντως—ἔδωσε πάλιν αὐτόν, ἔνεκα τῆς ἀχρηστίας εἰς ἣν ἔμεινε καὶ μένει τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπονηθὲν Δοξαστάριον, διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ ἀργότητα, παρ' ἡμῖν.

Τὰς σκέψεις λοιπὸν ταύτας ἔχων ὑπ' ὄψει καὶ ποθῶν τό γ' ἐπ' ἐμοὶ νὰ ἐλαττώσω ὡς οἶόν τε τὴν ἐκ τοῦ μονοτόνου καὶ τετριμμένου μέλους τῶν Δοξαστικῶν προκύπτουσαν ἐντύπωσιν, τοῦθ' ὅπερ οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ἐνδομύχως νομίζω, κατόπιν πολυχρονίων καὶ ἀτρύτων πόνων ἐπελαβόμην τῆς ἐκδόσεως τῆς παρούσης βίβλου, ἐν ἣ συνδυάζεται τὸ σύντομον Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἀφ' οὗ δὲν ἀπομακρυνόμεθα, μετὰ τοῦ τερπνοῦ καὶ κατανυκτικοῦ καὶ ἀριστοτεχνικοῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς Ἰακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου, ᾧ προσεγγίζομεν, καὶ ὅπερ κατανύσσει τὴν καρδίαν καὶ ἀνυψοῖ τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὑπερκοσμίους κόσμους, μεγαλύνει τὴν Μουσικὴν ἡμῶν, ἐξαίρει τὸν ἀκένωτον αὐτῆς πλοῦτον καὶ αἶρει πᾶσαν κατ' αὐτῆς μομφήν, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ οἱ πλείους τῶν διακεκριμένων ἱεροψαλτῶν ἡμῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οὕτω σήμερον ἐνασμενίζονται νὰ ψάλλωσι.

Ἡ ποικιλία δὲ καὶ τὸ ἐκτάκτως καλλιτεχνικὸν τῶν ἐν γένει γνωστῶν ἔργων τοῦ χαλκεντέρου Μουσικοδιδασκάλου Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, οἷον· αἱ Καταβασίαι, οἱ Παλυέλεοι, αἱ Δοξολογίαι, τὰ ἀργὰ Καθίσματα καὶ Προσόμοια, καὶ δὴ καὶ τὰ Εἰρμολογικὰ αὐτὰ ἔτι ἔργα αὐτοῦ, οὐδόλως παρεμφερῆ πρὸς τὰ Δοξαστικὰ αὐτοῦ, θέτουσιν ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν γνησιότητα τῶν τελευταίων τούτων ὡς ἔργων, τοῦ ἀνεξαντλήτου τούτου μουσουργοῦ, διότι, ὡς ἐν τοῖς λόγοις οὕτω καὶ ἐν τοῖς μέλεσιν ἐκ τοῦ ὕφους τῶν ἔργων διακρίνομεν καὶ χαρακτηρίζομεν τοὺς ἐργάτας· ἐφ' ᾧ περ καὶ τὸ Δοξαστάριον καὶ δὴ καὶ τὸ Ἀναστασιματάριον, ὅλως κατὰ διάφορον τῶν ὡς ἄνω μελῶν ὁδεύοντα τρόπον, οὐδαμῶς τοῦ αὐτοῦ ἀριστοτέχνου μουσουργοῦ δέον νὰ κριθῶσιν ἔργα παρ' ἔμοι γε κριτῇ. Νομίζω δὲ οὕτω ὅτι συντελῶ, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον εἰς τὴν ἐξωράϊσιν καὶ ἐκλαΐκευσιν τῆς ἱερᾶς ὑμνωδίας. Ἐπειδὴ, διὰ νὰ ᾧσι τὰ Δοξαστικὰ ταῦτα σύντομα, ἀνάγκη δυοῖν θάτερον, ἢ νὰ μὴ ᾧσιν ἀρεστὰ εἰς τὸ ἀκροατήριον οὕτως ἔχοντα, τοῦθ' ὅπερ ἤκιστα περιποιεῖ τιμὴν τῇ μουσικῇ ἡμῶν, ἢ ν' ἀποκλινῶσιν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅπως καλλυνθῶσι δῆθεν, ὥς τισι δοκεῖ, καὶ τότε ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης, τοῦθ' ὅπερ ἀπεδείχθη ἐκ διαφόρων ἄχρι τοῦδε ἐκδόσεων μάτην τὸ βέλτιον ἐπιδιωκουσῶν ὡς πάντες ἴσμεν· ἐν ταῖς ἐκδόσεσι δὲ ταύταις, σὺν ἄλλοις τε εὗρηνται καὶ θέσεις ὅλως ἀλλότριαι τῆς φυσικῆς πορείας τῶν διαφόρων ἡχων, ὧν ἀπόλλυται οὕτω πᾶν ἔχνος. Ἐνθεν μὲν τὸ μονότονον καὶ ἀηδὲς καὶ ὅλως πτωχὸν κατάντημα διὰ τὰς μεγαλοπρεπεῖς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἀκολουθίας τοῦλάχιστον, εἰς ὃ ἐκ προλήψεως καὶ ἀκηδεΐας ἐξέπεσε τὸ κυριώτερον ἰδίως ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν Μουσικῇ μέλος, ὃ ἐστὶ τὸ στιχηραρικόν· ἐνθεν δὲ ἡ ὡς ἐκ τούτου ἔφεσις πολλῶν, ἀξιούντων τὴν ἀντικατάστασιν τῆς πατρῴας Μουσικῆς διὰ τῆς ὀθνεΐας Εὐρωπαϊκῆς ὡς ἔφθην εἰπὼν· ἐτέρωθεν δὲ ἡ σκέψις, ὅτι τὸ ἐν τῷ Σεπτῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ Χριστεπώνυμον πλήρωμα ἐκκλησιαζόμενον τότε τοῦ τε ἀριστοτεχνικοῦ τρόπου Ἰακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου ὡς καὶ τοῦ συντόμου καὶ χαριέντος Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου καὶ συγχρό-

νου αὐτοῦ Λαμπαδαρίου ἡδέως ἤκουε καὶ ἀσμένως ἐνωτίζετο ἀμφοτέρων τὸ ἰδίωμα ἐν συνδυασμῷ τρόπον τινά, μὲ προήγαγον εἰς τὸ νὰ ἐπιδοθῶ ἐξ αὐτῆς τῆς νεανικῆς μου ἡλικίας ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὸν συνδυασμὸν τοῦτον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν ὑμνωδιῶν τῶν δύο τούτων μεγάλων τῆς μελοποιΐας φωστήρων, ὧν τὰ μουσικὰ ἀριστουργήματα ὡς τόσαι πλησιφαεῖς καὶ πολυφωτοὶ λυχνίαι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καταγλαΐζουσιν ἐνιαυσίως τὸ στερέωμα αὐτῆς, δι' ὧν τῷ τὸ σύμπαν μουσικῶς ῥυθμίσαντι, τὰς προσευχὰς ἡμῶν τὰς θερμάς, ὡς θυμίαμα εὖοσμον καὶ ὡς μύρον πολύτιμον ἀναπέμπομεν ἐκτενῶς, τὰς δὲ καρδίας τῶν πιστῶν τέρπομεν καὶ καταφαιδρύνομεν καὶ καταγλαΐζομεν καὶ τὰς διανοίας ἡμῶν διαυγεῖς ἄχρι τοῦ Θρόνου τῆς Μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀνυψοῦμεν, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν αὕτη μουσική, οὐ μόνον τὴν ψυχὴν ἐξωραΐζει, οὐ μόνον τὴν καρδίαν ἀναπλάττει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἥθη μορφώνει καὶ τὰ πάθη καταπραΰνει, καὶ τὸν νοῦν φωτίζει. Διὸ καὶ τὴν ἐξωράϊσιν καὶ ἀποκρυστάλλωσιν καὶ τὴν ἐκλαίκευσιν αὐτῆς δέον νὰ ἐπιδιώξωμεν παντὶ σθένει, διὰ τοῦ θεσπεσίου συνδυασμοῦ τῶν δύο μεγάλων μουσουργῶν, ὧν ἔφθην εἰπὼν. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ἐπιβάλλεται ἡμῖν πλέον ἢ ἐξωράϊσις τῆς ἱερᾶς ἀσματουργίας, ὅσῳ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις ἀποστρέφεται τὸ μονότονον, διὸ καὶ παρὰ τὸ πράσινον τῆς χλόης, κατεκόσμησεν ὁ Θεὸς τῆς φύσεως τὴν πεδιάδα διὰ ποικιλοχρόων καὶ εὐόσμων ἀνθέων· παρὰ δὲ τὸ γλαυκὸν τοῦ στερεώματος κατεστόλισε τὸν οὐρανὸν δι' ἀπειροπληθῶν πολυφώτων πλανητῶν καὶ ἀπλανῶν ἀστέρων.

Καθὼς δὲ τὸ ποικίλον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς διεγείρουσι τὴν εὐγενῆ τῆς ὁράσεως αἴσθησιν καὶ τέρπουσι καὶ εὐφραίνουσι ταύτην, οὕτω δὲ καὶ τὸ ποικίλον τῆς μουσικῆς διεγείρει τὴν οὐχ ἥττον εὐγενῆ αἴσθησιν τῆς ἀκοῆς, καὶ ταύτην μὲν τέρπει καὶ εὐφραίνει τὴν δὲ διάνοιαν ἀνυψοῖ ὡς ἔφθην εἰπὼν ἄχρι τοῦ Θρόνου τοῦ μόνου ἀπλάστου Πλάστου, μεθ' Οὗ διὰ τῆς Μουσικῆς ταύτης ἡδέως συνομιλοῦμεν καὶ τοῦ ὁποίου τὸ Μεγαλεῖον διὰ τῆς θείας ταύτης τέχνης τοσοῦτον τρανῶς ἐξυμνοῦμεν.

Ὅτι δὲ τὸ ποικίλον οὐδόλως ἢ Ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία ἀποβάλλει δῆλον καὶ ἐντεῦθεν ὅτι θέλει τὰς ἱερὰς καὶ ἀγίας εἰκόνας οὐχὶ ἰχνογραφημένας, ἀλλὰ ποικίλοις χρώμασιν ἐξωραϊσμένας, καὶ χρυσῷ δὲ καὶ ἀργύρῳ καὶ δὴ καὶ πολυτίμοις καὶ τιμαλφέσι λίθοις καὶ ποικίλοις ἄλλοις κοσμήμασι πεποικιλμένας, ὅπως σὺν τοῖς ἄλλοις τέρπωσι καὶ τὴν ὄρασιν. Ἐφ' ὅπερ καὶ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ ποικίλλεται καὶ θάλλει ἀναλόγως τῶν ἐννοιῶν, ὥς ἐκφράζει, ἅτε δὴ κεκτημένη πρὸς τοῦτο ἐκτὸς τῶν φυσικῶν τοῦ διατονικοῦ γένους κλιμάκων, καὶ τὰς τεχνιτὰς τοῦ χρωματικοῦ καὶ ἐναρμονίου γένους, εἰς ἐπίμετρον δὲ καὶ τὰ συστήματα Διαπασῶν καὶ Τροχαϊκὸν καὶ δὴ καὶ τὰς κοσμητικὰς λεγομένας ταύτας φθόρας ρ ρ δ — ϑ, πλὴν τῶν τῆς μειονεξίας ἥτοι τῆς ὑφέσεως ρ καὶ διέσεως σ τοῦ τριτημορίου σ καὶ τεταρτημορίου δ, δι' ὧν πολὺ ἀνυψοῦται, ἐξωραΐζεται καὶ τελειοποιεῖται ἡ Μουσικὴ ἡμῶν, διδοῦσα ψυχὴν οὕτως εἰπεῖν εἰς τὸν ἄψυχον λόγον, ὥς δίδωσι πρὸς αὐτὸν σάρκα καὶ ὅστέα ἢ διὰ τοῦ στόματος προσηκόντως προφερομένη σαφὴς καὶ ἄμεμπτος καὶ ζωηρὰ αὐτοῦ ἀπαγγελία, καὶ ὧν ἐὰν μὴ ὑπῆρχεν ἀνάγκη, ἦν περιττὴ ἢ ὑπαρξίς.

Ὅτι δὲ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν Μουσικὴ ζητεῖ τὴν ποικιλίαν δῆλον καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ οἱ μᾶλλον ἔγκριτοι τῶν μουσουργῶν ἡμῶν, οἷοι οἱ Δαμασκηνοὶ οἱ Κουκουζέλαι καὶ ἄλλοι, μεθ' ὅλην τὴν ἀρχαϊκὴν ἀπλότητα αὐτῶν, μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν ὡς ἀνωτέρω ποικιλίαν, οἰόμενοι δὲ ὅτι καὶ διὰ τῆς παραχορδῆς τὸ μέλος ποικίλλεται, καὶ ταύτης χρῆσιν ἐν τῇ μελοποιίᾳ μεγάλην ἐποιήσαντο, ὥς ἐν τοῖς μεγίστοις Ἀνοιξανταρίοις καὶ ἀλλαχοῦ δείκνυται χωρὶς νὰ λάβωσι ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ μέλος διὰ τῆς παραχορδῆς παρεκκλίνει τῆς φυσικῆς αὐτοῦ πορείας καὶ καθίσταται ὄντως καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως παράχορδον, ἥκιστα δὲ θέλγει τὰς ἀκοὰς τῶν ἀνθρώπων ἀπεικαζόμενον ὡς συνήθως ἀπεικάζεται, ἐνῷ ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας βίβλῳ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, πρῶτον φυσικοποιεῖται οὕτως εἰπεῖν τὸ μέλος πρὸς τὴν ἐπομένην παραχορδὴν καὶ ἀκολούθως εἰσέρχεται μεγαλοπρεπῶς εἰς αὐτὴν

ἡδέως πάνυ, κατὰ παραπλήσιον δὲ τρόπον, ἐπιχαρίτως ἐξερχόμενον ἐπανακάμπτει ἐπὶ τὴν φυσικὴν τοῦ ἀρχικοῦ ἤχου τροχίαν. (Ὅρα Δεκεμβρ. κς, Δόξα ἐν ὑψίστοις. Αὐγούστου ιε', Τῇ ἀθανάτῳ σου κοιμῖσει Α' Τόμος. Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου, Ἐκάθησεν Ἀδάμ. Τῇ Μ. Πέμπτῃ, Γέννημα ἐχιδνῶν Β' Τόμος καὶ πολλαχοῦ ἄλλοθι). Τὸ δὲ μέλος οὕτως ὁδεῦον οὐ μόνον ἔντεχνον καθίσταται καὶ τερπνὸν ὡς ἀληθῶς, οὐ μόνον οὐδόλως παράχορδον ἀκούεται, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας καὶ ἐπαγωγὸν λῖαν καὶ δὴ καὶ λιγυρόφθογον καὶ μελιχρὸν τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει κατὰ μείζονα λόγον καὶ ἐν τῇ μεταβάσει ἀπὸ ἤχου εἰς ἤχον, ἀπὸ κλίμακος εἰς κλίμακα καὶ ἀπὸ συστήματος εἰς σύστημα καὶ τὰνάπαλιν. Ταῦτα δὲ πάντα εἶναι τοσαῦτα καὶ τηλικοῦτα συστατικὰ στοιχεῖα, ἅπερ καὶ τὴν Μουσικὴν ἡμῶν κομῶσαν καὶ ἀρτίαν ἀπεργάζονται καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς καταφανέστατον καθιστῶσι, καὶ τὸν μουσικὸν τελειοποιοῦσι, καὶ τὴν ἀκοὴν καθηδύνουσιν ἐκτελούμενα ὡς δεῖ, ὅτι «τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλὸν ἐὰν μὴ καλῶς γένηται». Τὸ δὲ λέγειν, ὅτι τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ψαλλόμενα μέλη, δὲν πρέπει νὰ ᾄδῃ καὶ πολὺ ἡδέα, χαρακτηριζόμενον ὡς σόφισμα τῶν ἀμαθῶν καὶ κακοφώνων, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, ἀφοῦ σκοπὸς κυρίως τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθιερώσεως τῆς Μουσικῆς, οὐδεὶς ἐστὶν ἄλλος, ἢ ἡ συγκράτησις τῶν Χριστιανῶν ἐν αὐτῇ διὰ τῆς μελωδίας, μελωδία δὲ μὴ ἡδεῖα οὔτε εἶναι οὔτε πρέπει νὰ λέγεται μελωδία.

Τοῦτο βεβαίως ἔχοντες ὑπ' ὄψει καὶ οἱ Μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Βασίλειος ὁ Μέγας καὶ ἄλλοι, συστεινούς τὴν ποικιλίαν ἐν τῇ ὑμνωδίᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἐντέχνως καὶ δὴ καὶ καλλιφώνως ἐκτελουμένη διὰ τῆς συμφωνίας πολλῶν ἐπὶ τῷ αὐτῷ ὁμοφώνως καὶ ὁμοχρόνως ψαλλόντων, τῶν μὲν ἀνδρῶν βαρέως καὶ μεγαλοπρεπῶς, τῶν δὲ παίδων ὀξέως καὶ λιγυρῶς· καὶ τοῦτο, ὅπως συγκρατῶσιν ὅσῳ δυνατὸν τὸ χριστεπώνυμον ἐκκλησίασμα. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ποτε δυνατὸν νὰ ἡγνόουν, οὔτοι τὴν εἰσαγωγὴν τῆς τετραφώνου καὶ θεατρικῆς καὶ ὅλως ξένης τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ Μουσικῆς, ἣτις οὐδ' ὑπῆρχε τότε ἐν τῷ κόσμῳ, ἅτε δὴ καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ αὐτῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ

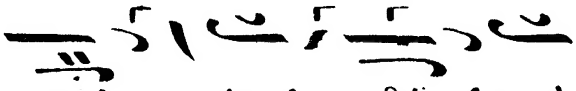
τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Πατρὸς Ἀμβροσίου Ἐπισκόπου Μεδιολάνων καὶ ἐν τοῖς κατόπιν χρόνοις, αὐτὴν ταύτην τὴν ἡμετέραν μουσικὴν τὴν κατ' ἤχον εἶχον καὶ οὐχὶ τὴν τοῦ ἐναρμονισμοῦ καὶ τῆς ἐνορχιστρώσεως θυμελικήν, ἣν ἀσεβῶς ἐφίενται νὰ εἰσαγάγωσι καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἡμῶν ὑμνωδίαις, ἀφοῦ τὸ πείραμά των τοσοῦτον οἰκτρῶς ἐναυάγησεν ἐν ταῖς λαϊκαῖς ἡμῶν μελωδίαις, ἃς κατέστησαν τραγέλαφον κάποφώλιον τέρας διὰ τῆς ὀθνείας ἀμφιέσεως μὴ θέλοντες νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ἀδύνατον καθίσταται νὰ ὑπαχθῶσιν αὗται εἰς τὰς κλίμακας τοῦ *Magiore* καὶ τοῦ *Minore*, στερουμένας τῶν τονιαίων διαστημάτων, δι' ὧν ἀπαρτίζονται τὰ ἡμέτερα ᾠσματα, τόσον τὰ Ἱερὰ ὅσον καὶ τὰ λαϊκά¹.

Ἡ Μουσικὴ δέον πληρέστατα νὰ ἐκφράζῃ τὴν ἐννοιαν τοῦ λόγου· διότι περὶ τοῦ λόγου πρόκειται πάντοτε καὶ ἐν πᾶσιν· οὐχὶ δὲ ἀπλῶς καὶ ἀσκόπως νὰ δίδῃ ἀδιαφόρως μέλος εἰς τὸν λόγον, ἀσυνάρτητον, ἔκρυθμον καὶ παράχορδον μέχρις ἀπωλείας καὶ αὐτοῦ τοῦ ἤχου, ὡς ἔφθην εἰπών. Ἐφ' ᾧ καὶ εἰς τοῦτο κυρίως ἐπέστησα τὴν προσοχήν μου, οὐδένα λόγον μελοποιήσας ἄνευ ἐννοίας, ἀφοῦ καὶ οὐδεὶς λόγος ἄνευ ἐννοίας ἔχει λόγον καὶ ἐννοιαν· καὶ οὐδ' ἔφθιρα τὰς λέξεις, ἐξ ὧν ὁ λόγος, ἐν τῷ κειμένῳ, ἃς ἐστὶν ἀπαντῆσαι καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσουργημένην ὑμνωδίαν, οἷον· σεσωσμένος γάρ ως, φυλάξας ἀδιαφθορόν, οὐχ ὑπέστη ῥευσεώς, Σπλάγχνων Ἰωανν ἔμβρουον ἀπημεσέν. ἐνάλιος θηρίον, καὶ ἄπειρα ἄλλα, ἅτινα ἐπιλήψει με ὁ χρόνος διηγούμενον.

Καὶ διατί ταῦτα πάντα; ἂν ἐρωτήσητε, «διὰ νὰ φυλαχθῇ ὁ ῥυθμὸς» θὰ σᾶς ἀπαντήσωσιν ἄγαν θερμῶς, οἱ θερμοὶ τοῦ γραμματος καὶ τοῦ τύπου θιασῶται, ἐνῷ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ μελοποιήσας αὐτός, πᾶν ἄλλο ἡδύνατο νὰ σᾶς ἀπαντήσῃ. Τὸ κατ' ἐμὲ τοῦλάχιστον, κατ' οὐσίαν ἐρρῦθμως ψάλλειν δὲν θὰ εἰπῇ

1. Ἰδε Μουσικοῦ Συλλόγου Τεῦχος Ε', Τὰς τρεῖς διαλέξεις μου ὡς καὶ τὸν πανηγυρικόν μου κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου ἐορτῇ τῆς 4ης Δεκεμβρίου 1903 καὶ δὴ καὶ τὰς ἐν τῇ Βυζαντιδι καὶ τῇ Φόρμιγγι Ἀθηνῶν διατριβάς μου.

φθείρειν διὰ τῆς παρατονίας καὶ τὸν λόγον ἐν γένει καὶ τὸ ψάλλειν ἰδίᾳ. Ἐτερον, ἐκάτερον ὁ ῥυθμὸς δύναται νὰ τηρηθῇ καὶ ἐν τῷ ὀρθοτονισμῷ, ὡς δύναται ν' ἀθετηθῇ κ' ἐν τῷ παρατονισμῷ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐν τῇ παρούσῃ βίβλῳ, ἀριδῆλως καταδείκνυται, ἅτε οὐδεμιᾶς λέξεως παρατονουμένης, ἀλλὰ δὴ καὶ οὐδεμιᾶς ἐκ-ρύθμου ἐκ τούτου καθισταμένης ὡς ἀνωτέρω.

Διὰ τὰ τοιαῦτα τοίνυν καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια καὶ ἐν τῇ ἐκπονήσει τῆς βίβλου ταύτης πρῶτιστον καὶ κυριώτατον μέλημά μου ὑπῆρξε α') τό, ὅπως τὰ ἐν αὐτῇ ἱερὰ ἄσματα ὧσιν αὐστηρῶς ἐκκλησιαστικά, β') ὅπως ταῦτα ψάλλωνται κατ' ἐννοιαν καὶ γ') ὅπως ὧσι ποικίλα ἐν τῇ ἀπλότητι αὐτῶν, ἄνευ ἐπαναλήψεως ὡς οἶόν τε τῶν αὐτῶν πάντοτε θέσεων ἐν τῷ αὐτῷ μαθήματι, καὶ πρὸ πάντων τῆς θέσεως ταύτης ἥς μεγίστη γίνεται κατάχρησις ἐν τῇ ἐνιαυσίῳ ὑμνωδίᾳ ὡς μὴ ὄφελεν, ἐνῷ παρ' ἔμοι γε κριτῇ, δέον, ὅπως ἕκαστον μάθημα, προσόμοιον καὶ παρεμφερὲς πάντοτε πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ αὐτοῦ ἤχου πρὸ πάντων, δέον νὰ ἔχη τι καὶ τὸ ἰδιάζον. Ἀλλ' ὅπως πάλιν, δυνατὸν νὰ εὗρεθῶσιν ἐν τῷ αὐτῷ κήπῳ ἄνθη τινὰ ἐξόχως ὠραῖα καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἐτέρου, δυνατὸν νὰ εὗρεθῶσι καὶ ἐν ἐνὶ ἡγῷ θέσεις τινὲς ἐξόχως ὠραῖαι, εὗρισκόμεναι καὶ ἐν τῷ ἐτέρῳ.

Ἐὰν ἐν καιροῖς τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀμαθείας παρεισέφρυσάν τινες ξενισμοὶ ἐν τῇ Μουσικῇ ἡμῶν ταύτῃ, δέον οὗτοι ν' ἀναζητηθῶσι καὶ ἐκριζωθῶσιν ἀπὸ τοῦ εὐωδεστάτου καὶ καλλιτεχνικωτάτου αὐτῆς λειμῶνος καὶ μάλιστα ὅταν ᾖναι φύσεως τοιαύτης ὥστε συμπλεκόμενοι μετὰ τῆς Ἱερᾶς ψαλμωδίας, ἐνεκα τῆς ξενικῆς καὶ μὴ γνησίας Ἑλληνικῆς προφορᾶς αὐτῶν, τιθέασιν ἐν ἀμφιβόλῳ καὶ τὸ μέλος, καίτοι ἐκκλησιαστικώτατον.

Τοιοῦτοι δὲ ἀριδῆλοι ξενισμοὶ εἶναι οἱ ἐξῆς ἐν τῷ παπαδικῷ κυρίως μέλει ἀπαντῶσαι συλλαβαὶ καὶ σύνθετοι καὶ ἀπλαῖ, ἡγουν χά, χε, χη, χο, χου κτλ. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸ χα, χο, καὶ τὸ χου, ὡς γνωστὸν οὕτω καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ προφέρονται φυσικά, δὲν συμβαίνει ὁμως τὸ αὐτὸ προκειμένου καὶ περὶ τοῦ

χε (χαι) καὶ χη (χι, χει, χυ, χοι, χυι) δυστυχῶς, διότι οἱ μουσικοὶ ἡμῶν προφέρουσι ταῦτα ξενικῶς ὡς 𐤆 καὶ 𐤇. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐξωκειώθησαν ὡς μὴ ὄφελεν πρὸς τὸν ἐκφυλισμὸν τοῦτον, ὥστε οὐ μόνον οὐδόλως ἀναχαιτίζονται πλέον οὐδὲ παραιτοῦνται τῆς δευτέρας φύσεως καταστάσεως κακίστης ταύτης ἕξως τὸ παρὰ-παν, ἀλλ' οὐδ' ἀνέχονται ν' ἀκούσωσί τι κατ' αὐτῆς, ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον ἐρριζώθη δυστυχῶς ἐν ταῖς διανοίαις αὐτῶν ὥστε θεωροῦσι ταύτην ἀναπόσπαστον ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους· ἀλλ' ὅπερ χεῖριστον, καὶ ἐξωτερικῶς ψάλλόντα λέγουσι τὸν μὴ χρώμενον ταύτῃ. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως ἔμαθον, οὕτω σκέπτονται καὶ οὕτως ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ ψάλλουσιν· ἀλλ' οἱ ἐγκάθετοι, οἵτινες πάντα λίθον κινοῦσιν, ὅπως τὸ ἐπίφογον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν Μουσικῇ εὗρωσι, λυγγὸς τηλεσκοπώτερον ἐπισκοποῦσι καὶ ἐμπαθῶς ἐξονυχίζουσι ταύτην, ὅπως ἀνεύρωσι τὸ τρωτὸν ἐν αὐτῇ, οὐδόλως λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει, ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπόρροια τῶν καιρῶν, καὶ ὅτι δὲν ἀπαιτεῖται εἰμή, ὀλίγη ἐπίγνωσις, καὶ ὀλίγη καλὴ θέλησις, ὅπως ἐπανεέλθῃ ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ τροχίαν, ἀλλ' ἐκτραχιλίζονται ἥκιστα ἐθνοπρεπῶς, εἰς τὸ νὰ δυσφημίσωσι τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ταύτην παρακαταθήκην, ὥς τι συνονθύλευμα Ἀραβικῆς ἢ Ἀσιατικῆς καταγωγῆς, ἀγνοοῦντες ὅλως, ὅτι καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Μουσικὴ εἶναι ἀδελφὴ τῆς Ἀσιατικῆς, διότι ἔλαβε τοὺς ἡχους λύδιον καὶ ὑπολύδιον, φρύγιον καὶ ὑποφρύγιον, μιξολύδιον καὶ ὑπομιξολύδιον, ἀπὸ τῆς Ἀσίας, ὡς καὶ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας καὶ ἐν γένει τὰ φῶτα, ἅτινα τὸ ἡμέτερον Γένος μετελαμπάδευσε κατόπιν καὶ εἰς τὴν Ἑσπερίαν Εὐρώπην.

Περαίνων ἐνταῦθα τὸν λόγον, οὐδόλως ἄσκοπον ἡγοῦμαι ὅπως ἐν ὀλίγοις δηλώσω, ὅτι καὶ τὸ ἐναρμόνιον ὡς γένος οὐδόλως ἐστὶν ἀποσκορακιστέον ἐκ τοῦ τερπνοῦ κήπου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς, κάλλος καὶ ὁσμὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν προσδιδὸν αὐτῇ, ὡς μελωδικώτατον καὶ φερωνύμως ἁρμονικώτατον, ἅτε δὴ οὐδαμῶς νόθον ὃν οὐδὲ καταχρηστικόν, ἀλλὰ τὰ μάλα γνήσιον καὶ κύριον. Ἐφ' ὅπερ καὶ δέον, ὅπως ὑφίσταται καὶ λειτουργῇ

ἐν τῇ καθόλου ἐνιαυσίῳ ὕμνωδία τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, καταλλήλως ἐκτελούμενον ἔστιν ὅτε τοῦλάχιστον, ἄλλως δὲν θὰ εἶχε λόγον ὑπάρξεως. Ἐν τῇ ἐξωραΐσει τῆς Μουσικῆς ἡμῶν συμβάλλει πληρέστατα καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ γένους εἰς γένος καὶ ἀπὸ συστήματος εἰς σύστημα, τοῦθ' ὅπερ συνεπάγεται καὶ γνώσεις θεωρητικὰς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, καὶ δὴ ἐν ταῖς παραχορδαῖς, ὧν ἡ ἄπταιστος καὶ ἀκριβὴς ἐκτέλεσις εἶναι ἔργον οὐ τοῦ τυχόντος.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα προϋποθέτουσι καὶ διδάσκαλον οὐ τὸν τυχόντα, ὅτι τῆς ἡμετέρας Μουσικῆς ἡ διδασκαλία, διὰ νὰ ᾖ πλήρης, δεόν νὰ γίγνηται οὐ μόνον ὑπὸ γνώστου τῆς τέχνης, ὡς οἶόν τε τελείου, ἀλλὰ δὴ καὶ καλλιφώνου, ὅστις καὶ μόνος δύναται νὰ μεταδώσῃ τὸ λιγυρὸν καὶ εὐστροφον τῶν διὰ τῶν πλουσιωτάτων καὶ ποικιλωτάτων τῆς Μουσικῆς ταύτης κλιμάκων, ἀπεικαζομένων ὕμνωδιῶν.

